Argument

Aflată la întretăierea mai multor căi de cercetare a procesului de comunicare umană, stilistica împărtășește traiectul sinuos al preocupărilor științifice considerate exocentrice. Obiectul și metodele ei au fost, nu o dată, socotite nebuloase (Schaeffer 1997: 14) sau „de împrumut", rezultatele, relative, iar axele de cercetare, fie aflate în opoziție unele față de altele, fie fărâmițate.

La o primă privire, portativele teoretice, metodologice și aplicative ale studiilor de stilistică par a avea tot atâtea note câți cercetători sunt, dar, de fapt, acest complex de fațete este sistematic corelat cu diverși poli care întrețin vitalitatea și pertinența faptelor de stil.

În funcție de criteriul istoric se organizează cercetările de stilistică evolutivă (diacronică) și descriptivă (sincronică).

Factorii psihologici au fost, atât în etapa de constituire a stilisticii, cât și mai apoi, invocați pentru a distinge între resorturile afective ale faptelor de stil și cele de alt ordin (imaginativ, volitiv ș.a.).

În acord cu diverși parametri de ordin socio-cultural se poate postula existența mai multor versanți ai studiilor de stilistică. De condiția socială a vorbitorului țin deosebirile între așa-numitele „stiluri ale vorbirii", conform cărora diversitatea stilistică se manifestă în raport cu un mănunchi de variabile socio-lingvistice: mediu familial, vârstă, sex, profesie, religie, grad de educație, etnie ș.a. Și prestigiul cultural al idiomurilor și varietăților de limbă cunoscute și folosite de indivizi este

BDD-B381-01 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-09-16 02:59:09 UTC)

valorificat în cercetarea stilistică. În accepția multor cercetători, mai vechea distincție *oral-scris* sprijină despărțirea între *stilistica lingvistică* (sau a limbajului oral) și *stilistica estetică*, fiecare cu sarcini de lucru proprii. Mai mult decât atât, opoziția *artistic-non-artistic* a fost, încă din Antichitate, invocată pentru a delimita esteticul de alte domenii ale activității de comunicare, așa cum se poate constata dacă raportăm *Poetica* lui Aristotel la *Retorica* sa. Nu greșim, deci, dacă afirmăm că, prin această deosebire, cunoașterea artistică este delimitată de cunoașterea empirică sau de alte tipuri de cunoaștere.

Când se are în vedere un anumit nivel de referință al comunicării – individual, colectiv sau general -, se face deosebirea între microstilistică și macrostilistică (Fix/Gardt/Knape 2008/I: xi). Cercetările de microstilistică se interesează de formele particulare și concrete ale manifestărilor expresive, cele de macrostilistică sunt orientate către condițiile generale de apariție, circulație și funcționare a faptelor de stil.

Nu doar nivelul de referință, ci și elementele constitutive ale cadrului semiotic al comunicării au determinat configurări stilistice interesante. Fiecare instanță comunicativă, *referent*, *protagoniști*, *cod*, *canal* și *mesaj*, a beneficiat de atenția stilisticienilor interesați de varii aspecte teoretice, metodologice și practice.

Dacă depășim perspectiva comunicării verbale pentru a cerceta reliefurile stilistice ale altor categorii de semne, vom constata că diversitatea semiotică a fenomenelor expresive este plenară. Aproape tot ceea ce este specific omenesc poate fi contemplat prin prisma unui anumit potențial expresiv. Stilul este omul însuși.

Pornind de la ipoteza că profilul unei discipline științifice presupune descrierea relațiilor, legăturilor și interferențelor care se stabilesc între ramura avută în vedere și „trunchiul" din

BDD-B381-01 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-09-16 02:59:09 UTC)

care aceasta provine, în lucrarea de față, dedicată unor concepte-umbrelă – *stil*, *funcție stilistică* și *variație stilistică* – vom considera că preocupările de stilistică pot fi bine evidențiate dacă se au în vedere dinamica şi plurivalenţa relaţiilor stabilite între domenii precum estetica, lingvistica, poetica, pragmatica sau retorica, pentru a le aminti doar pe cele menționate frecvent în demersul nostru. Deşi, în esenţă, nucleul interogațiilor specifice orientărilor menționate este același (valenţele semnelor în procesul comunicativ), fiecare domeniu pune în prim plan o altă fațetă a lumii despre care se comunică, astfel încât este justificată o restrângere a sferei de lucru.

În volumul de față, cititorul va descoperi că stilistica, în calitatea ei de știință a limbii, s-a constituit în veacul al XIX-lea, pe fondul unor nevoi științifice legitime de a preciza cât mai limpede cu ce mijloace poate fi descrisă fenomenologia comunicării omenești. Pentru aceasta, a fost considerată oportună evaluarea legăturilor cu retorica și cu poetica, cu noua (pe atunci) disciplină numită lingvistică și, nu în ultimul rând, cu estetica. Acestui proces de căutare a specificului stilistic al comunicării i s-a adăugat un altul, de cristalizare conceptuală și metodologică, știut fiind că nicio știință nu își justifică obiectul de cercetare în absența unor noțiuni cu care spiritul să opereze și fără instrumente pe care omul de știință să le valorifice pentru a putea oferi cele mai bune explicații asupra fenomenelor pe care le cercetează.

Deși s-a constituit ca disciplină umanistă în veacul al XIX-lea și i s-a recunoscut calitatea de știință abia în secolul următor, stilistica este urmașa retoricii și, ca atare, a rămas, din Antichitate și până în prezent, întreţesută în pânza de reflecții și preocupări asupra limbajului. Indiferent de dominanta culturală fixată ca reper, arta de a cuvânta bine și convingător (retorica), sau arta literară (poetica), analiza stilistică s-a

BDD-B381-01 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-09-16 02:59:09 UTC)

realizat, încă din timpuri străvechi, în special prin identificarea, descrierea, clasificarea și interpretarea figurilor de stil. De-a lungul a două milenii și jumătate, pe măsură ce studiul retoricii s-a formalizat[1] și s-a osificat în taxonomii mai mult sau mai puțin laborioase ale tipurilor de elocuție și ale procedeelor expresive, studiul faptelor de stil s-a deghizat în veșmintele altor discipline (logica, filosofia, gramatica), supraviețuind curgerii timpului.

Pentru a creiona acest traseu evolutiv, în prima secțiune a lucrării am considerat oportună prezentarea noțiunii de *stil* din triplă perspectivă: retorică (capitolul I.1.), estetică (capitolul I.2.) și lingvistică (capitolul I.3.). În încercarea de a sublinia că, de la o epocă la alta, noțiunea a fost modelată pentru a se potrivi cu spiritul timpului, am adoptat tehnica prezentării unor stadii-cheie. Astfel, am putut îmbina sinteza cu analiza și am asigurat echilibrul între fondul teoretic esențial și relieful de detaliu.

În virtutea acestei opțiuni metodologice, a doua secțiune a lucrării este consacrată unei alte noțiuni de bază, *funcția stilistică*, și grupează capitole ale căror fire sunt legate de retorica antică (capitolul II.1.), de patrimoniul retoric al creștinismului (capitolul II.2.) și de tratarea explicit științifică a conceptului discutat (capitolul II.3.).

În sfârșit, dacă în prima parte sunt explorate trei din ipostazele conceptuale majore ale stilului, iar în a doua parte

[1] În decursul secolelor, retorica s-a transformat dintr-un simbol al valorilor democrației ateniene și al definirii omului ca ființă socială într-o disciplină pedagogică aflată la mare preț mult timp după dezmembrarea Imperiului Roman. În zorii Evului Mediu, prin răspândirea creștinismului, retorica antică a fost convertită în retorică religioasă și, până în Epoca luminilor, când retorica cunoaște o perioadă de reviriment, soarta ei a intrat în conul de umbră al proceselor de conservare și schematizare formală. Clasicismul francez al secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea a favorizat revigorarea retoricii, materializată în publicarea unor tratate despre tropi, pornindu-se de la modelele antichității greco-latine.

BDD-B381-01 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-09-16 02:59:09 UTC)

sunt evaluate finalitățile stilistice ale comunicării verbale, ultima parte a volumului se axează asupra variației stilistice, manifestarea diversității expresive a limbii (capitolul III.1.) fiind sondată din unghi contextual (capitolul III.2.) și prin prisma mărcilor stilistice pe care, în ultimă instanță, se sprijină asemănările și deosebirile dintre stiluri (capitolul III.3.).

Un alt sâmbure ideatic din care au răsărit corelațiile conceptuale din acest volum nu privește evoluția stilisticii, ci statutul valorilor stilistice. În general, se poate aprecia că orice valoare stilistică are trei atribute primare: relativitate, dinamism și caracter discret.

Natura *relativă* a valorilor stilistice decurge din raportarea lor la valorile lingvistice. „Stilistica are ca punct de plecare ceea ce lingvistica are ca punct de sosire.", afirma lingvistul elvețian Charles Bally (I/ 1951: 52), unul din fondatorii stilisticii științifice, vrând, prin această afirmație desprinsă din matca gândirii saussuriene, să sublinieze că faptele de stil își conturează specificul semiotic numai în relație cu identitatea lingvistică a faptelor de limbă care le poartă (cf. infra, capitolul I.3.).

Dinamismul valorilor stilistice a fost subliniat încă din Antichitate, condiția elementară a elocuției fiind de esență pragmatică. Stilul - consideră vechii retori greci și romani - este o tehnică de compoziție vie, prin care emițătorul generează contactul cu orizontul de așteptări al receptorului, pătrunde în această lume pe care, de altfel, o anticipează și se acomodează așteptărilor receptorului.

În ipostaza de acțiune de limbaj mereu adaptabilă, stilul semnalează întâlnirea dintre stilistică și pragmatică. După cum se poate intui, diversele modalităţi în care un anumit individ întrebuinţează semnele precum şi atitudinea acestuia faţă de semne pot fi descrise din mai multe unghiuri interpretative,

BDD-B381-01 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-09-16 02:59:09 UTC)

fapt ce i-a determinat pe unii specialişti să afirme că stilistica[2] şi pragmatica[3] sunt discipline hibride, cu obiecte de cercetare insuficient de bine delimitate. În ciuda unor astfel de obiecţii, cercetările de stilistică şi de pragmatică au contribuit în mod cert la progresul studiilor privind limbajul uman, prin impunerea unor metodologii adecvate de analiză şi de descriere a procesului de comunicare şi prin dezvoltarea de aplicaţii care pun bine în valoare conţinuturile unor noţiuni ştiinţifice importante: *act*, *context*, *funcţie*, *interacţiune*, *marcă*, *registru*, *variaţie* etc.

Elementul comun la care se raportează adesea stilisticienii şi unii dintre adepţii diverselor orientări pragmatice este conexiunea între procesele de *codificare* şi cele de *decodificare*, adică între selectarea mijloacelor adecvate de exprimare în raport cu anumite intenţii comunicative şi manierele în care interlocutorii receptează mesajele emise.

În măsura în care o disciplină de tip lingvistic are ca deziderat descriptiv reducerea variantelor la invariante, cercetările stilistice şi pragmatice au ca numitor comun studierea circumstanţelor în care se realizează actul de comunicare, pentru a identifica aspectele funcţional-normative care guvernează şi orientează desfăşurarea actelor lingvistice. Din acest punct de vedere, analiza stilistică se deosebeşte de descrierea pragmatică prin focalizarea asupra trăsăturilor şi finalităților expresive şi nu este lipsit de relevanță să constatăm că, adesea, stilistica a fost concepută ca ştiinţă ale cărei cuprinderi includ mai cu seamă planul vorbirii şi planul

[2] „stilistica (...) e ceva ce seamănă cu „monstrul din Loch Ness" (...). Se vorbeşte despre el, se scrie, se ţin conferinţe cu acest subiect, dar el continuă să rămână invizibil" (Rospond, apud *Grupul μ* 1974: 10).

[3] „(...) pragmatica ar fi un conglomerat eterogen de consideraţii lingvistice, metalingvistice şi extralingvistice disparate, care ţin de planuri diferite, greu de adus la un numitor comun." (Frâncu 1999: 106).

BDD-B381-01 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-09-16 02:59:09 UTC)

normei[4], dat fiind că, în orice limbă naturală, valorile stilistice se dezvoltă istoric, depind de resursele şi trăsăturile lingvistice ale unui idiom, sunt produsele pactului de comunicare dintre indivizi şi reflectă dialectica relaţiilor între originalitate şi unitate.

Caracterul *discret* al valorilor stilistice derivă din specificul genetic şi funcţional al limbajului uman. Solidară cu arbitrarietatea, natura discontinuă a unităţilor constitutive ale limbii pune în valoare segmentarea distinctă pe care fiecare limbă o realizează în planul expresiei sonore şi în planul conţinutului pe care forma lingvistică îl poartă. Lingvistul american Charles Hockett (1966) notează că un sistem lingvistic ale cărui unităţi sunt arbitrare şi discrete contrastează cu sistemele comunicative caracterizate de continuitate şi iconicitate. Descrisă ca proces de semnificare prin care un semn trimite către referentul său prin evocarea uneia sau unora dintre proprietăţile acestuia (Sebeok 2001: 153), *iconicitatea* caracterizează atât comunicarea animalieră, cât şi limbile omeneşti.

[4] Spre exemplu, în viziunea lui Coşeriu, stilistica este ştiinţa care studiază arhitectura expresivă a limbii istorice, având ca obiect de cercetare manifestarea variaţiei expresive în întregul material lingvistic existent. Ea are ca obiect de cercetare nu numai fenomenele de limbă care ţin de aspectul afectiv, ci şi expresivitatea de tip estetic, prin care se relevă originalitatea şi creativitatea unui artist al cuvântului. Considerată din perspectiva trihotomiei sistem – normă – vorbire (Coşeriu 2004: 11-115), variaţia diafazică cuprinde atât faptele stilistice de factură colectivă, cât şi realizările expresive de tip individual: „Sunt cunoscute dificultăţile pe care le întâmpină, de exemplu, constituirea stilisticii limbii. Ei bine, această ştiinţă nu poate fi altceva decât studiul variantelor normale cu valoare expresivă-afectivă, studiul utilizării stilistice normale a posibilităţilor pe care un sistem le oferă acelor elemente care, în limba unei comunităţi, sunt în mod normal purtătoare ale unei valori expresive particulare, adică o ştiinţă a normei, pe când stilistica ce studiază valoarea particulară pe care un element oarecare al limbii o poate dobândi într-un text, ca originalitate expresivă individuală, este stilistică a vorbirii." (Coşeriu 2004: 107).

BDD-B381-01 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-09-16 02:59:09 UTC)

Există, notează Sebeok (2001: 103 ș.u.), nenumărate ipostaze ale iconicității zoosemiotice, desfășurate pe toate canalele: olfactiv, vizual, tactil, chimic etc. „Dansul" albinelor, comunicarea insectelor cu ajutorul feromonilor, camuflajul împotriva prădătorilor dus la perfecțiune de insectele din ordinul *Phasmatodea* (fasmidele) sunt doar câteva dintre exemplele care demonstrează cât de complexă este manifestarea iconicității în comunicarea dintre viețuitoare. Iconicitatea caracterizează limbile omenești, atât în planul expresiei (ex.: onomatopeele), cât și în planul conținutului (ex.: unele denumiri metaforice de plante și animale). Marele lingvist francez André Martinet (1908-1999) consideră că această trăsătură majoră a comunicării verbale este dată de elemente a căror prezență sau absență exclude variația progresivă și continuă (Martinet 1970: 35). Cu alte cuvinte, între unitățile limbii există granițe care fac vorbirea inteligibilă. În calitate de sistem semiotic discontinuu (Crystal 2008: 150), limba funcționează admirabil ca mijloc de exprimare a cunoașterii, grație opozițiilor ce se creează și se întrețin dinamic între unitățile limbii.

Spre deosebire de opozițiile lingvistice, de tip necesar, opozițiile prin care se dezvoltă valorile stilistice sunt guvernate de tradiția întrebuințării limbii ca mijloc istoric și cultural de comunicare interumană și de capacitatea vorbitorului de a se adapta situației de comunicare, natura lor fiind opțională (Irimia 1999: 40). Prin simplificare, vom spune că, prin opoziții lingvistice, limba funcționează ca mijloc de exprimare a cunoașterii despre lume, iar prin opoziții expresive, ea capătă individualitate stilistică.

Nu putem încheia această pledoarie în favoarea stilisticii, fără a arăta că, în științele umaniste, dezideratul delimitării stricte și infailibile a obiectului de cercetare al unei discipline este greu de atins, mult mai apreciată fiind sublinierea unui

BDD-B381-01 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-09-16 02:59:09 UTC)

nucleu de preocupări, în raport cu care se instituie o zonă de interferenţe interdisciplinare care permit surprinderea complexităţii fenomenelor cercetate. În ştiinţele limbii, această paradigmă cunoaşte deja o largă răspândire. Pe lângă cerinţa unui conţinut informaţional specializat, multe din lucrările actuale de lingvistică, retorică, pragmatică, estetică, poetică şi stilistică demonstrează că interdisciplinaritatea a devenit condiţie necesară pentru atingerea succesului în cercetarea ştiinţifică. Ne exprimăm, aşadar, încrederea că, în ciuda îndepărtării de idealul exhaustivităţii, dar prin apropiere de cercetările cu profil interdisciplinar, lucrarea de faţă constituie un demers interesant și util pentru cititor.

BDD-B381-01 © 2014 Vasiliana '98
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-09-16 02:59:09 UTC)